

# Національний ЕКЗИТ-ПОЛ:

президентські  
вибори  
'2014



Фонд «Демократичні ініціативи  
імені Ілька Кучеріва»



3	Ірина БЕКЕШКІНА	<b>ВСТУПНЕ СЛОВО</b>
6	Розділ 1 Ірина ФІЛІПЧУК	<b>ХРОНІКА ДОСЛІДЖЕНЬ</b>
12	Розділ 2 Антон ГРУШЕЦЬКИЙ, Володимир ПАНІОТТО, Наталя ХАРЧЕНКО	<b>МЕТОДИКА І ТЕХНОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЕКЗИТ-ПОЛУ '2014</b>
26	Розділ 3 Михайло МІЩЕНКО	<b>ЕЛЕКТОРАТ КАНДИДАТІВ У ДЕМОГРАФІЧНИХ ВИМІРАХ</b>
36	Розділ 4 Ірина БЕКЕШКІНА	<b>ПРЕЗИДЕНТСЬКІ ВИБОРИ-1999, 2004, 2010, 2014 У ВИМІРАХ ЕКЗИТ-ПОЛУ</b>

Екзит-поли в Україні від самого початку відіграють значно більшу роль, ніж просто бути невід'ємним елементом нічних післявиборчих ток-шоу. У суспільстві, що перебуває у стані демократичного транзиту і де чесність виборів не стала безумовною нормою для політиків, саме результати екзит-полів є доказом справедливості офіційних результатів.

Будучи надійним методом контролю громадськості за чесністю виборів, екзит-поли виконують ще й такі важливі функції, як профілактика порушень, значною мірою запобігаючи намірам сфальшувати результати, а також втілення «миротворчої» місії – оскільки після виборів політики намагаються виправдати свої поразки посиланням на фальсифікації.

Часом екзит-поли в Україні впливали на політичне життя: так, на парламентських виборах 2002 року екзит-пол дав змогу зберегти результат і здолати виборчий бар'єр двом опозиційним політичним силам – Блоку Юлії Тимошенко та Соціалістичній партії, а на президентських виборах 2004 року Національний екзит-пол став свідченням фальсифікації виборів і одним із головних аргументів щодо необхідності переголосування. Втім, вирішальним чинником став, звичайно, Помаранчевий Майдан. Після такої профілактики на усіх наступних загальнонаціональних виборах офіційні результати та екзит-поли вже не мали значних розбіжностей.

Національний екзит-пол'2014, проведений консорціумом у складі Фонду «Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва», Київського міжнародного інституту соціології та Центру Разумкова став для Фонду «Демократичні ініціативи» вже тринадцятим загальноукраїнським дослідженням, але вперше він відбувався у таких надзвичайних умовах. Президентські вибори були дочасними і стали наслідком низки екстраординарних подій – Євромайдану, який починався як протест проти відмови української влади підписати Угоду про асоціацію з ЄС, а закінчився справжнім народним повстанням і втечею в Росію Президента Віктора Януковича та ключових фігур колишньої влади. Значно «порідшав» і депутатський корпус. Отже, питання формування нової влади постало на повен зріст.

Легітимне обрання нового Президента було потрібне як для того, щоб сформувати у законний спосіб усі владні посади (бо значну частину вищих посадовців призначає Президент), так і для того, щоб припинити спекуляції Росії, яка свої агресивні дії намагалася пояснити «державним переворотом» та відсутністю легітимної влади в Україні. Окрім того, легітимне формування усіх гілок

влади було вкрай необхідне й для переговорів з міжнародними інституціями.

Президентські вибори треба було провести максимально демократично, прозоро і чесно, аби ні в кого – ні в Україні, ні за її межами – не виникло жодних сумнівів у легітимності новообраного глави держави. І тут, у вимозі чесності виборів, незаперечна і вирішальна роль належала екзит-полам.

Найсерйознішу проблему становило проведення екзит-полу у Донецькій та Луганській областях, оскільки до дня голосування не було відомо, на яких ділянках можливо провести голосування. Розгром виборчих ділянок, знищення виборчої документації, залякування виборців, захоплення членів виборчих комісій – усе це стало нечуваною раніше реальністю виборчого процесу на Донбасі. Але ж саме від наявності інформації, яка частина виборців змогла проголосувати у Донецькій та Луганській областях, значною мірою залежала точність результатів екзит-полу. Тому у день виборів у цих двох областях було проведено телефонне опитування, яке мало на меті з'ясувати, яка частина виборців змогла проголосувати на виборчих ділянках. Результати цього опитування вміщено у цій книжці у розділі, де викладається методологія екзит-полу. На жаль, голосування на переважній більшості виборчих ділянок було зірвано, в Донецькій області вдалося організувати вибори на 7 округах, у Луганській – лише на двох. Фактично на Донбасі проголосувало лише 5% виборців, хоча мали намір проголосувати, згідно з нашим передвиборчим опитуванням, 43%.

Певну проблему під час проведення екзит-полу становили й черги, насамперед там, де одночасно з виборами Президента відбувалися й місцеві вибори – мерів та місцевих рад. Подекуди людям доводилося відстоювати по 2–3 години, частина виборців не витримувала й ішла додому, дехто знову повертався, а інтерв'юери ж мушили чітко дотримуватися кроку добору виборців, які вже проголосували.

Проте, зрештою, головним критерієм успішності є результат. А екзит-пол, проведений консорціумом «Національний екзит-пол'2014» у складі Фонду «Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва», Київського міжнародного інституту соціології та Центру Разумкова, виявився найбільш точним – максимальна відмінність даних екзит-полу, що були оприлюднені о 20.00, від офіційних результатів виборів становила лише 1,2%, а остаточних уточнених даних (після отримання з місць усіх анкет) – 0,9%.

Втім, слід зазначити, що й інші два екзит-поли теж були успішними – найбільша відмінність від результату переможця становила 2,3%. Отже, легітимність обрання нового Президента була підтверджена, причому різними методами: і екзит-полами, і висновками усіх міжнародних місій та спостерігачів, яких на цих виборах була рекордна кількість – майже три тисячі осіб.

При тому, що екзит-полів на виборах в Україні вже традиційно буває декілька, слід окреслити особливості Національного екзит-полу. По-перше, це максимальна прозорість – і методології, і джерел фінансування. По-друге, дві соціологічні фірми – Київський міжнародний інститут соціології та Центр Разумкова – працюють паралельно, кожна – за окремою вибіркою, тобто ми проводимо фактично два окремих екзит-поли, що є додатковим індикатором надійності

даних. По-третє, це долучення до спостереження за проведенням екзит-полу експертів з інших країн – на цьому екзит-полі контроль за його виконанням здійснювали Сем Клігер зі Сполучених Штатів Америки та Катерина Козеренко з Росії. І, по-четверте, свій громадський контроль за фінансовою складовою, а відтак і неупередженістю екзит-полу, провадить Наглядова рада, яка складається із представників поважних в Україні неурядових організацій.

Відмінною рисою нашого Національного екзит-полу також є незалежність від будь-якого політичного впливу, оскільки він традиційно фінансується кількома міжнародними донорами. Принагідно висловлюємо велику подяку міжнародним фондам, які підтримали Національний екзит-пол'2014: Міжнародному Фонду «Відродження», програмі MATRA Посольства Королівства Нідерландів в Україні, Національному Фонду підтримки демократії (США), РАСТ, проекту UNITER, Європейському Союзу.

Ну, і нарешті, інші екзит-поли припиняють своє існування, тільки-но проголошено їхні результати. Для нас екзит-поли, окрім того, що є невід'ємним компонентом нічних шоу, методом контролю за чесністю результатів та запобіжником фальсифікацій, становлять незамінне джерело знання про виборчі процеси в Україні. Про особливості електоратів різних політичних сил та кандидатів, динаміку електорального вибору та ще чимало цікавого можна дізнатися з наших публікацій, що виходять за результатами кожного екзит-полу. Сподіваємося, й ця книжка буде цікавою і корисною для наших читачів.

Директор Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва»,  
керівник проекту «Екзит-пол'2014» і упорядник цієї книжки

**Ірина БЕКЕШКІНА**







## ХРОНІКА ДОСЛІДЖЕНЬ

Щоразу, видаючи в світ чергову книжку про проведення екзит-полу на останніх виборах чи то до парламенту, чи то Президента, ми подаємо хронологію виконаних досліджень та їх стислий опис. Кожне дослідження має свої особливості, тому така систематизація опитувань «Національний екзит-пол» в Україні, яка дала б змогу швидко відтворити їх у пам'яті і сформуванню цілісної картини екзит-полів в електоральній історії України, видається нам вельми корисною.

Отже, традицію проводити екзит-поли на виборах запровадив в Україні Фонд «Демократичні ініціативи» 1998 року, і вперше таке опитування було проведено 29 березня на парламентських виборах. Ідея народилась у процесі співпраці Фонду «Демократичні ініціативи» з колегами фірми QEV- Analytics (США). Відтоді Фонд «Демократичні ініціативи», який є першопрохідником цієї справи в Україні і дизайнером проекту, провів 15 екзит-полів, серед яких 13 – загальноукраїнських і два – загальноміських – у Києві та Мукачевому.

Тож автором ідеї першого екзит-полу в Україні був Фонд «Демократичні ініціативи», а першими, хто відгукнувся на неї, були українські журналісти. Так, спільними зусиллями Українського медіа-клубу, Фонду «Демократичні ініціативи», телеканалу «Студія 1+1» на базі даних екзит-полу у день і ніч виборів пройшло чудове телешоу. Фірма «Соціс» відповідала за всі аспекти польової роботи. А консультувала перебіг екзит-полу соціолог Елегія Скочилас із фірми QEV-Analytics (США). Результати першого в Україні екзит-полу виявились досить близькими до результатів виборів і дали змогу назвати заздалегідь вісім партій і блоків, які подолали чотиривідсотковий бар'єр і ввійшли до парламенту.

Під час президентських виборів 1999 року «Демократичні ініціативи» організували екзит-поли у першому і другому турах виборів, коли у фінал вийшли чинний на той час Президент Леонід Кучма і лідер комуністів Петро Симоненко. Опитування проводили спільно три українські соціологічні служби – КМІС, «Соціс», Центр «Соціальний моніторинг». Результати опитування збіглися тоді з офіційними з великою точністю. І саме тоді вперше екзит-пол виявив свою специфічність на українських теренах – він привернув увагу не лише до виборів, а й виконав контролюючу функцію, зменшивши імовірність фальсифікацій. На цих виборах ми не лише вдосконалили методологію опитування, але й засоби інформування громадян. Ми не обмежились одним телеканалом, а розробили спеціальну стратегію, яка охоплювала б якомога більше ЗМІ.

Четвертий екзит-пол, організований «Демократичними ініціативами» на пар-

ламентських виборах 31 березня 2002 року, проводили ті самі три соціологічні фірми, що й на президентських виборах 1999 р. Саме екзит-пол'2002 назвали триумфом українських соціологів. Результати ЦВК виявились надзвичайно подібними до результатів екзит-полу і засвідчили, що перемогу здобув Блок «Наша Україна». Досвід 2002 року показав спроможність українських соціологів проводити якісні екзит-поли, а також надійність екзит-полу як засобу контролю за чесністю підрахунку голосів.

Справжнім випробуванням для демократії і соціологів України стали президентські вибори'2004. Тоді Фонд «Демократичні ініціативи» організував три екзит-поли – 31 жовтня (I тур виборів), 21 листопада (II тур виборів) і 26 грудня (переголосування II туру виборів). На жаль, у процесі першого туру два учасники консорціуму з проведення Національного екзит-полу'2004 – центри «Соціс» і «Соціальний моніторинг» фальсифікували результати опитування під час зведення даних, оприлюднивши в ніч після завершення виборів не ті результати, які були реально отримані. До честі Київського міжнародного інституту соціології та Центру імені Разумкова, вони дотрималися найвищих професійних стандартів і, витримавши тиск і напругу, які розвивалися навколо тодішніх екзит-полів, гідно вийшли з цього скандалу.

Результати екзит-полу, проведеного під час другого туру виборів, показали, що Ющенко переіграв Януковича на 11%, і стали одним із реальних аргументів для Помаранчевої революції. Цього ж року, але трохи раніше – 18 квітня – було проведено й регіональний екзит-пол на виборах мера Мукачевого, який засвідчив, що тодішня влада ігнорувала реальне волевиявлення людей і проголосила псевдопереможця. Саме відтоді екзит-пол в Україні почали розглядати як унікальну можливість протидіяти фальсифікаціям виборчого процесу, що є досить новим явищем у світовій практиці.

Дані восьмого екзит-полу (26 березня 2006 року) «Демократичних ініціатив» у складі Консорціуму, до якого також входили КМІС і Центр Разумкова, відрізнялися від офіційних результатів виборів не більш ніж на 1,1%. Цей екзит-пол дав підстави вважати, що під час парламентських виборів 2006 року не було фальсифікацій, які могли б суттєво змінити результати голосування.

Дев'ятий екзит-пол мав низку особливостей, однією з яких була та, що про своє бажання провести екзит-поли під час виборів-2007 заявило аж чотири організації. Про свій намір провести власний екзит-пол оголосив телеканал ICTV, який цю роботу замовив європейському агентству з маркетингових досліджень TNS та американським компаніям PSB і Public Strategies. Власні дослідження також запланували провести соціологічна компанія R&B та фірма «Соціовімір». Як завважила одна з американських спостерігачів Елегія Скочилас: «Я хочу жартома сказати, що Америка відстала від України, бо вона проводить лише один екзит-пол, а в Україні їх декілька. Але насправді в такій кількості екзит-полів немає сенсу».

В той же час виконавчий директор Міжнародного фонду «Відродження» Євген Бистрицький зазначив: «Ми зараз трішки збентежені тим, що в Україні відбудеться чотири екзит-поли. З одного боку, це прекрасно. Що більше від-

повідальних екзит-полів, то краще. Але в цих політичних умовах є небезпека того, що за екзит-полами можуть стояти окремі політичні сили. Це небезпечно, бо певні політичні сили, які замовляють і оплачують той чи інший екзит-пол, можуть використати його у своїх інтересах».

Саме тому Консорціум «Національний екзит-пол'2007» виступив з ініціативою до організаторів інших екзит-полів обнародувати мету своїх опитувань, свої джерела фінансування та методики досліджень, виходячи з того, щоб кожен екзит-пол був взаємоконтрольований. Консорціум закликав організаторів альтернативних екзит-полів дотримуватися професійних стандартів WAPOR/AAPOR, ESOMAR відносно проведення екзит-полів та електоральних досліджень.

До феномена «клонування» екзит-полів фонд поставився цілком спокійно, тому що не боявся конкуренції. Проте, якщо детально простежити публікації про роботу соціологічних фірм в Україні, можна перекоонатися, що ніхто, окрім фонду, не дав прозорої інформації про фінансування.

30 вересня 2007 року, у день позачергових виборів до Верховної Ради України, Фонд «Демократичні ініціативи», Київський міжнародний інститут соціології та Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова провели свій дев'ятий екзит-пол.

Остаточні підсумки проведеного екзит-полу в день виборів до Верховної Ради України 30 вересня 2007 року перевершили за своєю передбачуваністю всі сподівання соціологів. Результати голосування, отримані соціологами від виборців на виході з виборчих дільниць, майже повністю збігалися з результатами Центральної виборчої комісії. Похибка вибірки становила усього 0,96%, тоді як вона, згідно з соціологічними нормами, допускається до 3% в той чи той бік. Отже, ці результати дали право говорити про те, що дочасні парламентські вибори 2007 року пройшли без суттєвих фальшувань.

Одразу по оприлюдненні даних екзит-полу політики почали говорити про результати виборів, як, хоч і попередній, але доконаний факт, і не чекаючи даних Центрвиборчкому, стали називати склад майбутніх коаліцій у парламенті.

Десятий і одинадцятий Національні екзит-поли Фонд «Демократичні ініціативи» провів у 1-му та 2-му турах Президентських виборів – 17 січня та 7 лютого 2010 року. Вони були реалізовані Консорціумом «Національний екзит-пол'2010», до якого входили Фонд «Демократичні ініціативи», Київський міжнародний інститут соціології та Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова.

Головною особливістю цих екзит-полів стало те, що Фонд «Демократичні ініціативи» звернувся саме до громадськості, простих громадян, кандидатів у президенти, бізнесменів з тим, щоб вони долучилися своїм благодійним внеском до проведення екзит-полу. Така громадська підтримка стала виявом демократичності українського суспільства, адже саме громадськість має будувати демократію у себе вдома і забезпечити успішне майбутнє своєї країни. Реалізація проекту перебувала під контролем міжнародних спостерігачів та Наглядової Ради, до якої увійшли авторитетні вітчизняні та зарубіжні експерти.

Окрім незалежного екзит-полу, що його провів Консорціум, на президентських виборах-2010, здійснювалось ще три замовних загальноукраїнських екзит-поли. Попри особливості проведення усіх заявлених в Україні екзит-полів, результати виявилися подібними. Лише Національний екзит-пол Фонду «Демократичні ініціативи», Центру Разумкова та Київського Міжнародного Інституту соціології показав менший розрив між лідерами перегонів. Організатори пояснили таку різницю охопленням меншої кількості виборчих дільниць в Україні.

Однією з особливостей «Національного екзит-полу'2010» стало використання «Нових медіа» (прямої трансляції оголошення результатів екзит-полу в мережі YouTube). Крім того, ця інформація була синхронно опублікована українською й англійською мовами на сайтах: <http://www.exitpoll.org.ua>, [dif.org.ua](http://dif.org.ua), [newcitizen.org.ua](http://newcitizen.org.ua), поширена за допомогою сервера електронної пошти та соціальних мереж – Twitter, Facebook, Livejournal та Вконтакте.

Президентські вибори 2010 року в черговий раз підтвердили популярність такого інструменту громадського контролю результатів перегонів, як екзит-поли.

У день виборів до Верховної Ради України 28 жовтня 2012 року консорціум «Національний екзит-пол'2012», до якого входили Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва», Київський міжнародний інститут соціології та Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова провів свій дванадцятий екзит-пол. Управління проектом, фінансовий і медійний менеджмент екзит-полу здійснював Фонд «Демократичні ініціативи». Опитування виборців проводили Київський міжнародний інститут соціології (KMIC) і Центр Разумкова.

Генеральну сукупність екзит-полу становили виборці, які проголосували на виборчих дільницях на території України (крім спеціальних дільниць). Вибірка була репрезентативна для України в цілому. Під час екзит-полу опитали 19600 респондентів на 400 виборчих дільницях. Застосовувалася методика «таємного голосування».

Максимальна відмінність результатів екзит-полу від результатів виборів не перевищила 1.9% для п'яти партій, які пройшли до парламенту, і не перевершила 0.2% для решти 16 партій. Загалом це означає, що в «пропорційній» частині виборів (тобто при голосуванні в багатомандатному окрузі) фальсифікацій при підрахунку голосів або не було взагалі, або вони не перевищували 2%.

Проект екзит-пол, окрім проведення власне екзит-полу у день виборів, містить ще кілька досить серйозних і масштабних програм і заходів, зокрема передвиборчі і післявиборчі опитування, навчання журналістів, експертні опитування, підготовку та вихід у світ книжки про Національний екзит-пол'2012.

Дванадцятий екзит-пол був фінансово підтриманий міжнародними донорами: Міжнародним Фондом «Відродження», програмою Matra Посольства Королівства Нідерландів в Україні, Національним Фондом підтримки демократії (США), РАСТ, проектом UNITER, Європейським Союзом. І проходив під контролем міжнародних спостерігачів із Левада-Центр (Росія), Інституту публічних справ (Польща), Університету Ессекс (Велика Британія).

Реалізація проекту перебувала під контролем Наглядової Ради, до якої уві-

йшли лідери громадських організацій, провідні українські журналісти, вітчизняні та зарубіжні експерти. Інформація синхронно оприлюднювалась українською та англійською мовами на сайтах: dif.org.ua, chesno.org, поширювалася за допомогою сервера електронної пошти, а також через соціальні мережі.

Тринадцятий екзит-пол на дочасних виборах Президента України 25 травня 2014 року, що його провели вже звичним складом (Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва», КМІС та Центр Разумкова), позначився вкрай важкою соціально-політичною ситуацією в країні. Самі вибори стали наслідком тримісячної акції протесту на Майдані й усунення Верховною Радою Віктора Януковича з поста Президента України. Крім того, вони проводились в умовах неоголошеної війни з боку Росії, тому особливістю цього екзит-полу було те, що до останнього дня соціологи не знали, які округи працюватимуть на Сході України і чи зможуть вони там проводити опитування. У результаті, з 68 дільниць, на яких мали проводити екзит-пол КМІС і Центр Разумкова в Донецькій і Луганській областях, опитування відбулося лише на 24 дільницях. Але це не завадило отримати надійні дані в цих областях і якісний результат по Україні загалом. В анексованій Росією Автономній Республіці Крим екзит-пол не проводився взагалі.

Різниця між результатами «Національного екзит-полу'2014» і офіційними даними президентських виборів виявилася набагато меншою від заявленої похибки – максимальна відмінність результатів екзит-полу, що були оприлюднені о 20 годині, від даних ЦВК, не перевищувала 1,2%, а остаточні уточнені дані відрізнялися від результатів виборів не більше ніж на 0,9%.

Однією з несподіванок президентських виборів 2014 року стала підтримка новообраного президента Петра Порошенка в усіх регіонах країни і вихід його в переможці вже в першому турі. Відтак вперше в історії екзит-полів в Україні на президентських виборах було проведено лише одне дослідження.

Під час екзит-полу загалом було опитано 17516 респондентів на 351 виборчій дільниці. Той фактор, якого побоювались соціологи і який міг вплинути на результат екзит-полу, – небажання респондентів брати участь в опитуванні через причини страху чи інші чинники – не виявив себе під час цього екзит-полу. Як і в у всіх попередніх екзит-полах рівень досяжності становив майже 80%, що з точки зору проведення екзит-полів є досить високим показником. На тих дільницях, які були відкриті на Луганщині, рівень досяжності становив 61%, а на Донеччині – 79%. Хоча загалом у цих регіонах відсоток громадян, які взяли участь у виборах, з огляду на політичну ситуацію був найнижчим: на Донеччині – 3%, на Луганщині – 5%.

Національний екзит-пол'2014 здійснено за фінансової підтримки міжнародних донорів: Міжнародний Фонд «Відродження», програма Matra Посольства Королівства Нідерландів в Україні, Національний Фонд підтримки демократії (США), РАСТ, проект UNITER, Європейський Союз.

Як і попередній, цей екзит-пол мав Наглядову раду, яку представляли різноманітні громадські та медійні середовища, зокрема ті ключові спостережні й моніторингові громадські організації, які займаються виборами – КВУ, ОПОРА,

«Телекритика», Центр політико-правових реформ, а також відомі журналісти. Інформаційним спонсором Національного екзит-полу'2014 виступило Національне інформаційне агентство Укрінформ.

Міжнародні фахові спостерігачі – керівник відділу Аналітичного Центру Юрія Левади (Левада-Центр, Москва, Росія) Катерина Козеренко та голова Дослідницького інституту нових американців (США), соціолог Сем Клігер – ознайомились з методологією дослідження, відвідали дільниці, де проходив екзит-пол, й представили свої висновки на підсумковій прес-конференції.

Загальним підсумком Національного екзит-полу'2014 стало те, що попри складну політичну ситуацію в країні, він пройшов на гідному рівні і підтвердив, що вибори відбулися чесно і демократично.

Антон ГРУШЕЦЬКИЙ, Володимир ПАНІОТТО, Наталя ХАРЧЕНКО

## МЕТОДИКА І ТЕХНОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЕКЗИТ-ПОЛУ '2014

### 1. Вступ

25 травня 2014 року, у день позачергових виборів Президента України, Консорціум, до якого входять Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва», Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) та Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, провів **Національний екзит-пол '2014**.

Управління проектом, його фінансовий і медійний менеджмент здійснював Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва». Наукове керівництво проектом, розробку вибірки і координацію опитування виконував КМІС. Опитування виборців на виході з виборчих дільниць провели Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) і Центр Разумкова.

Проект «Національний екзит-пол '2014» здійснювався за фінансової підтримки Міжнародного Фонду «Відродження», програми Матра Посольства Королівства Нідерландів в Україні, Національного Фонду підтримки демократії (США), РАСТ, проекту UNITER, Європейського Союзу.

Координатор проекту «Національний екзит-пол '2014» –  
**Ірина Бекешкіна**

Науковий керівник проекту –  
**Наталя Харченко**

Менеджер робіт Київського міжнародного інституту соціології –  
**Антон Грушецький**

Менеджери робіт Центру Разумкова –  
**Андрій Биченко, Михайло Міщенко**

Консультант – **Володимир Паніотто**

Міжнародні спостерігачі за проведенням екзит-полу і консультанти – **Катерина Козеренко** (експерт-консультант, Левада-Центр, Росія), **Сем Клігер** – (голова Research Institute for New Americans – RINA, США).

## 2. Методика проведення екзит-полу в першому турі

### 2.1 Вибірка

#### 2.1.1 Концепція вибірки

Генеральна сукупність екзит-полу – виборці, які проголосували на виборчих дільницях на материковій території України (крім спеціальних дільниць), не включаючи, відповідно, тимчасово окуповану територію АР Крим. Вибірка планувалася як така, що репрезентативна для України в цілому й для її 4 регіонів (Захід, Центр, Схід, Південь<sup>1</sup>).

Запропонована концепція вибірки забезпечує отримання незміщеного результату й рівних шансів бути опитаним кожному виборцеві.

Вибірка є репрезентативною для кожної з двох компаній. Ступінь погодженості результатів обох дослідницьких компаній є додатковим засобом контролю за якістю.

Вибірка є двоступеневою стратифікованою. Стратифікація проводилася за двома ознаками – область і місце поселення (місто чи село), усього було виділено 49 страт (24 області, кожна з яких має міське та сільське населення, та місто Київ). Кількість міських та сільських дільниць, що підлягають відбору, були представлені в рівній пропорції, а розподіл дільниць між обласними стратами здійснювався пропорційно до кількості дільниць у кожній області. Щоб компенсувати ймовірні форс-мажорні обставини у день проведення виборів у Донецькій і Луганській областях, там було збільшено кількість дільниць, на яких мало виконуватись опитування. Крім того, в день виборів проводилося телефонне опитування населення цих двох областей, з тим аби уточнити, який відсоток виборців мав змогу взяти участь у голосуванні. Втім, в результаті ця інформація не використовувалась для уточнення вагів цих двох областей в масиві даних екзит-полу, адже у день виборів була доступна більш надійна інформація від ЦВК. Докладніше проблеми проведення опитування в Донецькій і Луганській областях та результати телефонного опитування розглядаються у Додатку.

На першій ступені відбору виборчі дільниці в кожній страті відбираються з рівною ймовірністю. Далі вибірка ділилася між двома дослідницькими компаніями шляхом систематичного відбору – кожен другу дільницю відбирали для однієї компанії, дільниці, що залишилися, склали вибірку іншої компанії.

На другій ступені проводився випадковий систематичний (покроковий) відбір виборців на виборчій дільниці. Використовувався постійний крок відбору протягом дня проведення виборів без заданої певної кількості інтерв'ю. При

<sup>1</sup> **Захід** – Закарпатська, Волинська, Рівненська, Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, Чернівецька та Хмельницька області; **Центр** – Житомирська, Вінницька, Кіровоградська, Черкаська, Полтавська, Сумська, Чернігівська, Київська області та місто Київ; **Південь** – Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька і Дніпропетровська області; **Схід** – Харківська, Донецька і Луганська області.



цьому кожна дільниця «самозважується», тобто кількість респондентів, відібраних на кожній дільниці, пропорційна кількості осіб, які прийшли голосувати на цю дільницю і, відповідно, кількість опитаних у кожній страті пропорційна кількості тих, хто прийшов голосувати у цій страті.

Використана методика побудови вибірки та систематичний відбір респондентів за єдиним кроком дозволяють одержати незалежну від даних ЦВК оцінку структури тих, хто взяв участь у виборах, якщо не за областями (через недостатнє число дільниць у кожній області), то за виокремленими раніше чотирма регіонами.

### 2.1.2 Дільниці та виборці, що не ввійшли у вибірку

Генеральна сукупність екзит-полу – виборці, які проголосували на звичайних виборчих дільницях на материковій території України. При цьому з вибірки були вилучені спеціалізовані дільниці (лікарні, в'язниці тощо), а також закордонний виборчий округ. У разі потрапляння до вибірки спеціалізованих дільниць вони були замінені. Заміни здійснювались випадковим чином у межах області.

Вибірка екзит-полу також не включала виборців, які голосували вдома.

До дня виборів точно не було відомо, де саме буде можливість організувати та провести голосування населення на території Донецької і Луганської областей. Спочатку до вибірки внаслідок випадкового відбору могли потрапити будь-які дільниці. Далі, якщо до дня виборів з'являлася інформація про неможливість провести опитування на певних дільницях (територіях), вони випадковим чином замінювалися на ті, де, за доступною інформацією, проведення виборів було можливим. Якщо в день виборів виявлялося, що дільниця не працює, опитування на ній не проводили і заміни в день виборів не здійснювали.

### 2.1.3. Об'єм вибірки, крок відбору, запланована похибка вибірки

Кількість виборчих дільниць, що ввійшли до вибірки, становить 400 (по 200 для кожної дослідницької компанії). З 200 дільниць кожної компанії 191 розподілялася пропорційно між усіма стратами (див. пункт 2.1.1). Ще 9 дільниць були додані до Донецької та Луганської областей для можливого компенсування форс-мажорних обставин. Всього ж у день виборів вдалося провести опитування на 356 дільницях (із 68 дільниць Донецької і Луганської областей опитування було проведене на 24).

Планувалося в середньому опитати близько 45 респондентів на дільниці, тобто орієнтовна кількість опитаних була встановлена у 17 000 респондентів. Реально було опитано 17217 респондентів.

Розрахунок кроку відбору базується на попередньому досвіді проведення екзит-полів та даних електоральної статистики<sup>2</sup>:

<sup>2</sup> Протокол Центральної виборчої комісії про результати виборів Президента України // [http://www.cvk.gov.ua/info/protokol\\_cvk\\_25052014.pdf](http://www.cvk.gov.ua/info/protokol_cvk_25052014.pdf)

Загальна кількість виборчих округів*	188
Кількість виборчих дільниць	29 099
Кількість виборців, внесених до списку виборців на виборчих дільницях	34 214 652
Кількість виборців, внесених до списку виборців на виборчих дільницях, на яких голосування було організоване і проведене	30 095 028
Кількість виборців у витягу зі списку виборців для голосування за місцем перебування	815 640
Кількість виборців, які взяли участь у голосуванні у приміщенні для голосування	17 318 937
Кількість виборців, які взяли участь у голосуванні за місцем перебування	703 243
Загальна кількість виборців, які взяли участь у голосуванні	18 022 236
Очікувана явка виборців	65%
Реальна явка виборців (серед тих виборців, на чиїх дільницях голосування було організоване і проведене)	59,9%
Реальна явка виборців (серед усіх виборців)	52,7%
Середня кількість виборців**	1098
Кількість виборчих бюлетенів для голосування у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, визнаних недійсними	244 555

\* Дані стосуються тільки тих територій, де голосування було організоване і проведене.

\*\* Середня кількість виборців розрахована серед усіх дільниць, в т.ч. і тих, де голосування не було організоване і проведене.

Спираючись на досвід попередніх екзит-полів, середній крок був визначений на рівні 12 (аналогічний крок використовувався, зокрема, на парламентських виборах 2012 року).

Досвід попередніх екзит-полів показує, що на великих дільницях при застосуванні кроку відбору 12, у ранкові години найбільшої активності виборців інтерв'юери повинні опитувати 20 осіб на годину, тобто витратити менш ніж 3 хвилини на опитування, а цього вочевидь недостатньо.

Тому для обласних центрів через великий розмір дільниць ми встановили «технічний» крок відбору 18, щоб знизити навантаження на інтерв'юера (потім ввели вагу 1,5 для «приведення» кроку до 12). Таким чином крок дорівнював 18 для обласних центрів, та 12 для інших міст і села.

Планування похибки вибірки здійснювалося з наступних міркувань. Статистична похибка вибірки з врахуванням дизайн-ефекту не перевищує 1,3%, але є ще систематичні похибки, які залежать від різних факторів (включаючи погодні умови), і їх важко оцінити. Виходячи з досвіду попередніх екзит-полів, що були проведені за такою самою методологією, ми припускали, що помилка вибірки не перевищить 2,5% для лідерів і зберігатиметься в межах 0,5–1% для інших кандидатів. На парламентських виборах 2012 року максимальна помилка вибірки для всіх партій не перевищувала 1,9%.

## 2.2 Метод збору даних та інструментарій

Збір даних в екзит-полі здійснювався шляхом таємного анкетування, тобто респондентові пропонувалося самостійно позначити відповіді на запитання щодо свого електорального вибору на спеціальному бланку із прізвищами кандидатів і вкинути бланк у запечатану картонну коробку, де вже лежали бланки з відповідями інших виборців. Застосування методики таємного голосування під час екзит-полів дає змогу підвищити віру респондентів у анонімність опитування і уникнути впливу інтерв'юера. Участь інтерв'юера у фіксації відповідей допускалась лише в особливих випадках, наприклад, якщо респондент не міг самостійно заповнити анкету через поганий зір.

Основне запитання опитувальника стосувалося того, за кого проголосував респондент. Крім цього, пропонувалося відповісти на декілька додаткових, переважно демографічних запитань, але наголошувалося, що це необов'язково. Додаткові запитання містили такі параметри: «стать», «вікова група», «освіта», «час ухвалення рішення, за кого голосувати» та ін.

Опитувальники були підготовані як українською, так і російською мовами. Респондент сам міг обрати мову, якою йому зручніше відповідати.

## 2.3 Збір даних

### 2.3.1 Підготовка інтерв'юерів

У дослідженні було задіяно близько 1000 інтерв'юерів, по два на кожній звичайній дільниці й три на дуже великих дільницях, як правило, розташованих в обласних центрах. Майже всі інтерв'юери пройшли загальне навчання й мали практичний досвід роботи. Якщо один з інтерв'юерів на дільниці не відповідав цим вимогам, йому доручалося відраховувати з заданим кроком виборців, що проголосували, на виході з дільниць, а безпосередньо контакт із потенційним респондентом здійснював більш досвідчений колега.

Перед екзит-полем регіональні бригади інтерв'юерів отримали централізоване навчання інструкторів-супервайзерів дослідницьких організацій. Крім того, здійснювалися консультації телефоном напередодні й безпосередньо в день проведення дослідження.

### 2.3.2 Процедура опитування

Процедура опитування містила такі етапи:

- Інтерв'юер відбирає респондента за допомогою заданого кроку.
- Інтерв'юер запрошує респондента до участі в дослідженні, звертаючись до нього відповідно до тексту звернення. Під час цього контакту повідомляються деталі дослідження, необхідні для отримання максимально широкій інформації.

- У разі згоди на участь в опитуванні інтерв'юер з'ясовує, якою мовою зручніше заповнювати анкету. Потім респонденту передають анкету і пропонують самостійно заповнити, згорнути і покласти її в коробку.

Якщо відібраний респондент відмовляється від участі в дослідженні, то фіксується відмова (причини відмови, стать та орієнтовний вік відмовника) на «Бланку фіксації відмов». Відповідно відбувається заміна респондента, що відмовився, на наступного.

Опитування проходило в такі часові інтервали:

В обласних центрах, інших містах та СМТ	8.00–20.00
У селах	8.00–17.00

Відсоток тих, хто брав участь в опитуванні (Response Rate), становив 77%. Розподіл причин відмов наведено у таблиці:

Причину відмови респондент не назвав	37,8
Я голосував, проте не бажаю відповідати, за кого конкретно я проголосував	21,1
У мене немає вільного часу	16,6
Не хочу, щоб мій вибір став відомий	15,9
Не довіряю соціологам	2,6
Я не вірю в чесність цих виборів	2,5
Мені рекомендували не відповідати на запитання соціологів	1,5
Інше	3,2

Як видно з наступної таблиці, порівняння демографічних даних виборців, які погодились брати участь в опитуванні, й тих, хто відмовився, виявило кілька значущих розбіжностей:

- Літні люди (віком 60 років і старше) більш охоче брали участь в екзит-полі.
- Частіше погоджувалися брати участь в опитуванні жителі Західного і Центрального регіонів, рідше – жителі Південного і Східного регіонів.
- За типом поселення найбільше відмов було зафіксовано в містах з населенням до 20 тис. і селищах міського типу, а найактивнішими учасниками екзит-полу були жителі сіл.



	Респонденти	Нереспонденти	Різниця
<b>Стать</b>			
Чоловіча	41,6	45,6	0,5
Жіноча	53,9	54,4	- 0,5
<b>Вік</b>			
18–29	16,4	16,9	- 0,4
30–39	18,7	19,1	- 0,4
40–49	19,2	20,1	- 0,1
50–59	21,4	21,3	0,1
60 років та старші	24,2	22,5	1,7*
<b>Макрорегіони</b>			
Західний	29,9	24,5	5,4**
Центральний	39,3	34,4	4,9**
Південний	22,9	28,8	- 5,9
Східний	7,9	12,3	- 4,4**
<b>Тип поселення</b>			
Обласний центр	35,2	35,3	- 0,1
Місто з населенням 100 тис. та більше	5,9	6,3	- 0,4
Місто з населенням від 50 до 100 тис.	5,4	4,7	0,6
Місто з населенням від 20 до 49 тис.	6,1	6,8	- 0,6
Місто з населенням менше 20 тис.	4,1	5,9	- 1,8**
Селище міського типу	9,2	11,1	- 1,9**
Село	34,1	29,9	- 4,2**

## 2.5 Контроль за роботою інтерв'юерів

У дослідженні було здійснено 10%-й крос-контроль за роботою інтерв'юерів, тобто контролери Центру Разумкова контролювали дільниці КМІС, а контролери КМІС контролювали дільниці Центру Разумкова. Дослідницькі організації додатково проводили внутрішні перевірки якості роботи власних опитувальних мереж. Окрім того, були здійснені регіональні спостереження над якістю виконання робіт запрошеними аудитором дослідження. Контроль проводився протягом усього дня голосування, а його результати регулярно повідомлялися в центральний офіс.

Контроль проводився методом візуального спостереження, причому особлива увага приділялася таким моментам:

1. Наявність двох інтерв'юерів з помітними бейджиками і скриньками для збору опитувальників на виході виборчої дільниці.

2. Використання процедури таємного голосування.
3. Дотримання кроку відбору.
4. Реєстрація відмов.

Результати контролю не виявили яких-небудь серйозних відхилень від процедури опитування. У разі виявлення незначних порушень процедури (наприклад, робота на дільниці тільки одного інтерв'юера в періоди зниження інтенсивності голосування, зростання кількості упущених респондентів, тиснява на виході з великих дільниць тощо) оперативно вносилися корективи в роботу на дільницях.

## 2.6 Передача й обробка даних

### 2.6.1 Передача інформації

Передача інформації від інтерв'юерів до регіональних бригадирів здійснювалася телефоном чотири рази для міст і тричі – для сіл.

Регіональні бригадири передавали дані в центральний офіс у Києві для кожної дільниці окремо (в міру їхнього надходження) телефоном, факсом та e-mail.

Наступного дня після опитування регіональні бригадири збирали паперові анкети, перевіряли правильність заповнення інформації і відправляли дані у Київ.

### 2.6.2 Введення даних

Кодування і введення даних здійснювалося за єдиними стандартизованими формами у статистичних пакетах OCA й SPSS. Остаточні дані представлено у форматі SPSS for Windows. Введення даних проходило у два етапи. У день проведення екзит-полу вводилися агреговані дані на рівні виборчих дільниць. Після одержання паперових анкет із всіх регіонів дані знову вводилися, вже на індивідуальному рівні.

### 2.6.3 Методика зважування даних

Ми застосовували дві групи вагів – ваги проміжні та ваги остаточні. Проміжні ваги використовувалися для першого поширення інформації, що відбувалося відразу після закриття виборчих дільниць о 20.00. На цей час не було ще повної інформації (зокрема, не було інформації про голосування виборців у містах після 18.00, бо інтерв'юери надіслали нам інформацію станом на 18.00 і продовжували працювати).

Проміжні ваги компенсували відсутність цієї інформації.

Остаточні ваги використовувалися після отримання всієї інформації. Вони охоплювали:

- 1) Вагу, що компенсує різницю кроків.

Власне, методологія дослідження передбачала опитування з єдиним кроком (12), але в обласних центрах був встановлений вдвічі більший «технологічний» крок (18), щоб інтерв'юери встигали опитувати всіх, хто потрапляє до вибірки. Тому застосування цієї ваги враховує опитаних в обласних центрах у кількості, яка була б, якби крок був не 18, а 12.

2) Вагу, що компенсує дострокове закінчення робіт.

У містах опитування проводилося до завершення голосування (20.00), а в селі роботи закінчувалися о 17.00. Тому для даних, отриманих у селі, використовувалися ваги, що дозволяють прогнозувати, які дані були б зібрані, якби інтерв'юери працювали до 20.00. Для розрахунку цих вагів використовувалися дані постелекторальних досліджень попередніх років.

3) Вагу, що компенсує диспропорції вибірки за типом поселення.

У вибірці кількість дільниць у містах і кількість дільниць у селах однакова, хоча у сільській місцевості кількість дільниць більша (співвідношення кількості дільниць становить приблизно 45% на 55%). Ваги компенсують ці диспропорції.

Остаточні ваги – добуток трьох вказаних вагів.

### 3. Зіставлення даних екзит-полу з результатами виборів

Дані екзит-полу оновлювалися тричі:

- Відразу по закритті виборчих дільниць – на основі узагальнення даних опитування, що було завершено до 18.00, а результати продиктовані телефоном;
- Через 3 години по закритті дільниць – із додаванням даних, зібраних на дільницях, де робота тривала до 20.00 (теж продиктованих телефоном);
- Після отримання з областей і введення анкет.

Тому ми зіставлятимемо попередні й остаточні дані екзит-полу з результатами виборів.

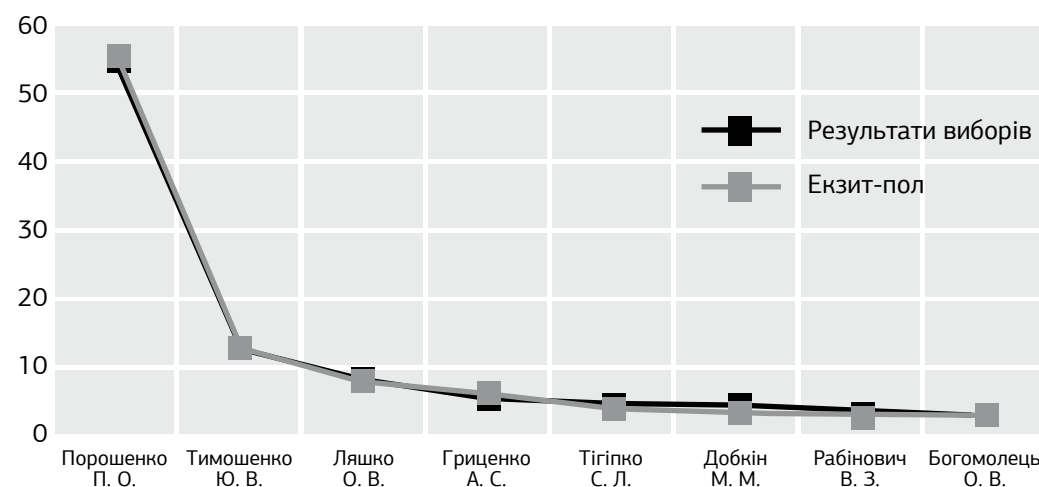
У таблиці 1 і на діаграмі 1 наведено порівняння даних екзит-полу, оприлюднених після закриття дільниць з результатами виборів.

Таблиця 1. Дані Національного екзит-полу 2014 станом на 18:00 щодо результатів голосування виборців України 25 травня 2014 року

Кандидат:	Результати виборів	Дані екзит-полу станом на 18:00	Різниця
Порошенко П. О.	54,7	55,9	- 1,2
Тимошенко Ю. В.	12,8	12,9	- 0,1
Ляшко О. В.	8,3	8,0	0,3
Гриценко А. С.	5,5	6,3	- 0,8
Тігіпко С. Л.	5,2	4,7	0,5
Добкін М. М.	3,0	2,1	0,9
Рабінович В. З.	2,3	1,9	0,4

Кандидат:	Результати виборів	Дані екзит-полу станом на 18:00	Різниця
Богомолець О. В.	1,9	1,9	0,0
Симоненко П. М.	1,5	1,1	0,4
Тягнибок О. Я.	1,2	1,3	- 0,1
Ярош Д. А.	0,7	0,9	- 0,2
Гриненко А. В.	0,4	0,5	- 0,1
Коновалюк В. І.	0,4	0,3	0,1
Бойко Ю. А.	0,2	0,2	0,0
Маломуж М. Г.	0,1	0,1	0,0
Кузьмін Р. Р.	0,1	0,1	0,0
Куйбіда В. С.	0,1	0,0	0,1
Клименко О. І.	0,1	0,1	0,0
Цушко В. П.	0,1	0,1	0,0
Саранов В. Г.	0,0	0,2	- 0,2
Шкіряк З. Н.	0,0	0,1	- 0,1
Попсовані бюлетені	1,4	1,4	0,0

Діаграма 1. Порівняння даних екзит-полу, оприлюднених з дільниць, з результатами виборів (кандидати, що отримали більше 1% голосів виборців)



Попередні дані екзит-полу відрізняються від результатів виборів не більш ніж на 1,2%.

У таблиці 2 наведено результати порівняння уточнених даних екзит-полу і даних, отриманих вже не телефоном, а в «твердих» копіях.



Таблиця 2. **Остаточні дані Національного екзит-полу'2014 щодо результатів голосування виборців України 25 травня 2014 року**

Кандидат:	Результати виборів, % ЗА	Остаточні дані екзит-полу	Порівняння ЦВК
Порошенко П. О.	54,7	55,9	- 1,2
Тимошенко Ю. В.	12,8	12,5	0,3
Ляшко О. В.	8,3	8,0	0,3
Гриценко А. С.	5,5	6,3	- 0,8
Тігіпко С. Л.	5,2	4,8	0,4
Добкін М. М.	3,0	2,2	0,9
Рабінович В. З.	2,3	2,0	0,3
Богомолець О. В.	1,9	2,0	- 0,1
Симоненко П. М.	1,5	1,2	0,3
Тягнибок О. Я.	1,2	1,3	- 0,2

Як бачимо, максимальна відмінність даних екзит-полу від результатів виборів не перевищила 1,2% для П. Порошенка, підтримка якого була дещо переоцінена. Це може пояснюватися як випадковим стохастичним відхиленням, так і тим, що ми, як вже вказувалося, не опитували деякі категорії населення, які брали участь у виборах: ті, що голосували за кордоном; ті, що голосували вдома, а також у в'язницях і медичних установах. Незважаючи на це, відмінність даних екзит-полу від підсумків виборів невелика і відповідає запланованій похибці вибірки проведений аналіз дає підстави вважати, що під час президентських виборів 2014 року не було масових фальсифікацій, які могли суттєво змінити результати голосування. Такий близький збіг даних екзит-полу та підсумків виборів показує також, що використана методологія досить ефективна і може застосовуватися й у подальших екзит-полах.

### Додаток

#### Проблеми проведення президентських виборів у Донецькій і Луганській областях та результати телефонного опитування

У межах проекту Національний екзит-пол'2014 у день виборів було проведено опитування громадської думки у Східному регіоні України з метою оцінити електоральну активність у Донецькій і Луганській областях, можливості волевиявлення, а також з'ясувати причини відмови від участі у голосуванні.

Опитування проводилось 25 травня 2014 року з 12 до 20 години Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС). Збір даних здійснювався методом телефонного інтерв'ю стаціонарними та мобільними телефонами за стохастич-

ною вибіркою (стратифікованою за ТВО для кожної області), репрезентативною для населення цих областей віком від 18 років з квотним відбором на останньому етапі.

Під час польових робіт було опитано 2000 респондентів, серед них отримано 1273 результативних інтерв'ю та 727 змістовних відмов після озвучення теми дослідження. Основними причинами відмов були: страх розмовляти на політичні теми та небажання відповідати на запитання, що стосуються виборів України, адже такі респонденти вважали себе частиною Донецької/Луганської народної республіки або Новоросії. Частка респондентів, що взяли участь у дослідженні, становила 64%. Статистична похибка вибірки з імовірністю 0,95 не перевищує 2,8%. У польовому етапі дослідження брали участь 25 інтерв'юерів КМІС.

За результатами опитування, лише 12,5% потенційних виборців повідомили, що, на їхню думку, на їхніх виборчих дільницях відбуваються вибори. Більше половини (57,0%) сказали, що вибори не проводяться, і майже третина (30,5%) не знали, чи відбуваються вибори.

На запитання щодо наміру взяти участь у голосуванні переважна більшість опитаних (69,4%) повідомила, що не збирається цього робити, а змогли проголосувати лише 5,7% опитаних (докладніше див. табл. 1).

Таблиця 1. **Розподіл відповідей жителів Донецької та Луганської областей щодо наміру голосувати**

*Запитання 1: Деякі люди вже проголосували сьогодні на виборах Президента України, деякі – збираються проголосувати пізніше, а деякі – не підуть на ці вибори. А який варіант підходить Вам:*

	Частота	Відсоток
Вже проголосував сьогодні	73	5,7
Намагався проголосувати, але не зміг	212	16,6
Проголосую сьогодні, але пізніше	47	3,7
Не буду голосувати	883	69,4
Не знаю	58	4,6
Усього	1273	100,0

З урахування похибки вибірки (у тому числі за рахунок відмов) і тенденції дещо перебільшувати інформацію щодо виборчої активності, притаманної багатьом електоральним опитуванням, ми вважаємо оцінку явки, отриманої у дослідженні, близькою до даних виборів (див. табл. 2).

Електоральні преференції незначної кількості жителів Донецької і Луганської областей, які визначилися із вибором і при цьому проголосували або мали намір проголосувати на виборах Президента 25 травня 2014 року, мають такий вигляд (див. табл. 3).

Таблиця 2. Розрахунки явки у Донецькій та Луганській областях за даними ЦВК<sup>4</sup>:

	Частота	Відсоток
Вже проголосував сьогодні	73	5,7
Намагався проголосувати, але не зміг	212	16,6
Проголосую сьогодні, але пізніше <sup>3</sup>	47	3,7
Не буду голосувати	883	69,4
Не знаю	58	4,6
Усього	1273	100,0

Таблиця 3. Електоральні симпатії жителів Донецької та Луганської областей за даними опитування у день виборів:

Кандидат:	Проголосували	Збираються проголосувати	Хотіли б проголосувати, якби могли
Богомолець Ольга	0,1	0,1	0,1
Бойко Юрій	0	0	0,2
Гриценко Анатолій	0,1	0	0,5
Добкін Михайло	0,2	0,1	0,9
Олег Ляшко	0	0,4	0
Порошенко Петро	1,0	0,9	4,5
Рабінович Вадим	0,1	0,1	0,7
Симоненко Петро	0	0	0,3
Тимошенко Юлія	0,1	0,1	0,1
Тігіпко Сергій	1,6	1,1	4,8
Ярош Дмитро	0	0	0,2
Викреслив усіх	0	1,4	0,9
Не пам'ятаю	0,1	0,3	0,3
Відмова	2,5	4,1	3,1
Немає відповіді	94,3	91,7	83,4
Разом	100%	100%	100%

Зважаючи на незначну кількість опитаних, немає змоги оцінити, який кандидат найбільше постраждав від неможливості вільного волевиявлення у цьому регіоні.

Особливий інтерес представляють дані щодо бар'єрів до участі у виборах, тому у тих респондентів, хто не збирався голосувати, ми з'ясували причини цього (див. табл. 4).

<sup>3</sup> Нагадаємо, що опитування проходило протягом дня виборів і станом на 17 годину кількість тих, хто сказав, що проголосують пізніше становила 4,4%.

<sup>4</sup> <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2014/wp001>

Таблиця 4. Причини неучасті у голосуванні жителів Донецької та Луганської областей за даними опитування у день виборів

Запитання 2: А чому Ви не будете брати участь у виборах?

	Частота	Відсоток до тих, хто не збирається голосувати	Відсоток до усіх опитаних
Я знаю, що моя виборча дільниця не працює	155	17,5	12,2
У нашому населеному пункті вибори взагалі не проводяться	74	8,4	5,8
Я не бачу жодного кандидата, за якого варто було б проголосувати	259	29,3	20,3
Вважаю, що мій регіон не входить до складу України	70	7,9	5,5
Йти на вибори небезпечно	55	6,3	4,3
Не вірю, що вибори пройдуть чесно	106	12,0	8,3
Не можу за сімейними обставинами	82	9,2	6,4
У мене немає часу йти на ці вибори	59	6,7	4,6
Інше	24	2,7	1,9
Усього	883	100,0	69,4

Таким чином, за підсумком обох запитань можна констатувати, що третина (34,6%) усіх виборців Донецької і Луганської областей не змогли проголосувати через те, що це було неможливо (із них 16,6% намагалися проголосувати, але не змогли, 12,2% сказали, що їх виборча дільниця не працює, і 5,8% повідомили, що в їхньому населеному пункті вибори взагалі не проводяться). Другою за значущістю причиною неучасті була відсутність гідного кандидата, про що повідомив кожен п'ятий опитаний. Сумніви щодо чесності проведення виборів демотивували 8% електорату, на небезпеку участі безпосередньо вказали 4% виборців, а 5,5% повідомили, що їхня область вже не входить до складу України.







Михайло МІЩЕНКО

## ЕЛЕКТОРАТ КАНДИДАТІВ У ДЕМОГРАФІЧНИХ ВИМІРАХ

Результати опитування на виході з виборчих дільниць дають змогу проаналізувати особливості голосування представників соціально-демографічних груп виборців, виокремлених за регіональною, поселенською, віковою, гендерною та соціально-професійною ознаками та за рівнем освіти.

Відмінності між регіонами України у рівні підтримки політичних сил та політиків, що їх представляють, проявляються на кожних виборах. Однак, як можна бачити з таблиці 1, переможець виборів П. Порошенко посів перше місце у всіх регіонах. Щоправда, на відміну від Західного і Центрального регіонів, де за нього проголосувала абсолютна більшість виборців, на Півдні і Сході за нього проголосувала лише відносна більшість учасників голосування.

Рівень підтримки Ю. Тимошенко і О. Ляшка також вищий на Заході і в Центрі порівняно з Півднем і Сходом країни. Тоді як за С. Тігіпка, навпаки, частіше голосували саме на Півдні і Сході, за М. Добкіна – переважно на Сході, де за нього віддали свої голоси 16,8% виборців і де він посів друге місце після П. Порошенка. Дещо частіше голосували на Півдні і Сході порівняно з Заходом і Центром країни також за П. Симоненка, В. Рабіновича та О. Богомолець.

Слід також відзначити досить велику частку тих, хто викреслив всіх кандидатів або зіпсував бюлетень у Східному регіоні (5,3%).

Таблиця 1. «Позначте, будь ласка, за кого з кандидатів на пост Президента України Ви тільки що проголосували?», розподіл за регіонами, %

	Україна в цілому, N=17217	Регіони*:			
		Західний, N=4935	Центральний, N=6462	Південний, N=3894	Східний, N=1926
П. Порошенко	55,6	62,3	59,6	45,9	38,0
Ю. Тимошенко	12,5	14,2	13,7	10,0	7,0
О. Ляшко	7,9	9,7	9,5	4,5	3,5
А. Гриценко	6,3	6,1	6,8	6,1	4,8
С. Тігіпка	4,8	1,1	2,4	12,1	8,9
М. Добкін	2,1	0,2	0,4	2,7	16,8
В. Рабінович	2,0	0,6	1,2	4,7	3,3

Закінчення табл. 1

	Україна в цілому, N=17217	Регіони*:			
		Західний, N=4935	Центральний, N=6462	Південний, N=3894	Східний, N=1926
О. Богомолець	2,0	1,4	1,6	3,3	2,5
П. Симоненко	1,2	0,4	0,5	2,5	3,4
О. Тягнибок	1,3	1,4	1,4	1,2	0,9
Д. Ярош	1,0	0,9	0,9	1,3	1,4
Інші кандидати	1,4	0,9	1,0	2,6	1,7
Викреслили всіх або зіпсували бюлетень	1,3	0,5	0,6	2,4	5,3
Не пам'ятають, за кого голосували	0,4	0,1	0,3	0,7	1,7
Неправильно заповнили анкету	0,1	0,0	0,1	0,0	0,8

\* **Західний регіон** – Закарпатська, Волинська, Рівненська, Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, Чернівецька та Хмельницька області;

**Центральний регіон** – Житомирська, Вінницька, Кіровоградська, Черкаська, Полтавська, Сумська, Чернігівська, Київська області та місто Київ;

**Південний регіон** – Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька і Дніпропетровська області;

**Східний регіон** – Харківська, Донецька і Луганська області.

Як можна бачити з таблиці 2, спостерігаються істотні відмінності у підтримці кандидатів між міськими та сільськими жителями. Однак значною мірою вони зумовлені різним рівнем урбанізації регіонів, тому є сенс розглядати відмінності у голосуванні міських і сільських жителів окремо за регіонами (див. табл. 3).

Таблиця 2. «Позначте, будь ласка, за кого з кандидатів на пост Президента України Ви тільки що проголосували?», відповіді залежно від типу поселення, %

	Міста та смт, N=12176	Села, N=5041
П. Порошенко	55,7	55,4
Ю. Тимошенко	10,6**	16,1**
О. Ляшко	6,9**	10,0**
А. Гриценко	7,0**	5,0**
С. Тігіпка	5,4**	3,5**
М. Добкін	2,4**	1,6**
В. Рабінович	2,3**	1,4**
О. Богомолець	2,3**	1,5**
П. Симоненко	1,2	1,1
О. Тягнибок	1,3	1,3

Закінчення табл. 2

	Міста та смт, N=12176	Села, N=5041
Д. Ярош	1,2**	0,6**
Інші кандидати	1,4	1,3
Викреслили всіх або зіпсували бюлетень	1,6**	0,9**
Не пам'ятають, за кого голосували	0,4	0,4
Неправильно заповнили анкету	0,2	0,0

\* Різниця статистично значуща на рівні  $p < 0,05$ \*\* Різниця статистично значуща на рівні  $p < 0,01$ 

За П. Порошенка, А. Гриценка та О. Богомолець дещо частіше голосували жителі міст порівняно з сільськими жителями у Західному і Центральному регіонах, за О. Тягнибока і Д. Яроша – у Західному регіоні, за С. Тігіпка – у Центральному регіоні. Тоді як за Ю. Тимошенко у трьох регіонах – Західному, Центральному, Південному частіше голосували жителі сіл. Сільські жителі порівняно з містянами частіше голосували за О. Ляшка у Західному і Центральному регіонах, за П. Симоненка – на Сході країни.

Таблиця 3. «Позначте, будь ласка, за кого з кандидатів на пост Президента України Ви тільки що проголосували?», відповіді залежно від регіону і типу поселення, %

	Західний регіон		Центральний регіон	
	Міста та смт, N=3077	Села, N=1858	Міста та смт, N=4387	Села, N=2075
П. Порошенко	64,3**	60,2**	61,0**	56,5**
Ю. Тимошенко	10,6**	17,9**	12,2**	17,2**
О. Ляшко	8,8*	10,7*	8,3**	12,3**
А. Гриценко	7,5**	4,7**	7,5**	5,3**
С. Тігіпка	1,4	0,9	2,7*	1,8*
М. Добкін	0,1	0,3	0,4	0,4
В. Рабінович	0,7	0,5	1,2	1,1
О. Богомолець	1,9*	1,0*	1,9*	1,1*
П. Симоненко	0,3	0,6	0,4	0,6
О. Тягнибок	1,7*	1,1*	1,3	1,6
Д. Ярош	1,2*	0,6*	1,0	0,6
Інші кандидати	0,8	0,9	1,0	0,8
Викреслили всіх або зіпсували бюлетень	0,6	0,5	0,7	0,3
Не пам'ятають, за кого голосували	0,0	0,2	0,2	0,5
Неправильно заповнили анкету	0,1	0,0	0,1	0,0

Закінчення табл. 3

	Південний регіон		Східний регіон	
	Міста та смт, N=3029	Села, N=865	Міста та смт, N=1683	Села, N=243
П. Порошенко	46,0	45,7	38,6	35,9
Ю. Тимошенко	9,3*	12,2*	7,5	4,8
О. Ляшко	4,4	4,7	3,4	4,0
А. Гриценко	6,5	5,0	4,6	5,4
С. Тігіпка	12,1	12,3	8,5	10,3
М. Добкін	2,6	2,9	16,6	17,7
В. Рабінович	5,1	3,5	3,0	4,8
О. Богомолець	3,2	3,5	2,2	3,4
П. Симоненко	2,5	2,3	2,8*	5,7*
О. Тягнибок	1,2	1,1	0,9	0,9
Д. Ярош	1,5	0,5	1,7	0,6
Інші кандидати	2,5	2,8	1,5	2,3
Викреслили всіх або зіпсували бюлетень	2,5	2,2	5,6	4,3
Не пам'ятають, за кого голосували	0,6	1,0	2,2	0,0
Неправильно заповнили анкету	0,0	0,1	1,0	0,0

\* Різниця статистично значуща на рівні  $p < 0,05$ \*\* Різниця статистично значуща на рівні  $p < 0,01$ 

Рівень електоральної підтримки П. Порошенка і Ю. Тимошенко зростає із зростанням віку учасників виборів, тоді як рівень підтримки О. Ляшка і Д. Яроша із зростанням віку респондентів, навпаки, знижується. П. Симоненко традиційно має вищу підтримку в найстаршій віковій групі, хоча вона і знизилася порівняно з президентськими виборами 2010 року. Тоді серед респондентів віком 60 і більше років голосували за цього кандидата 6,5%, а на останніх виборах – лише 2,5% (див. табл. 4).

Таблиця 4. «Позначте, будь ласка, за кого з кандидатів на пост Президента України Ви тільки що проголосували?», відповіді залежно від віку опитаних, %

	18–29 років N=2635	30–39 років N=3066	40–49 років N=3176	50–59 років N=3539	60 років та старші, N=3984
П. Порошенко	51,0	54,3	56,7	57,2	58,8
Ю. Тимошенко	9,5	11,3	11,9	14,0	14,4
О. Ляшко	15,5	9,8	7,2	5,5	4,7
А. Гриценко	5,6	6,0	7,7	6,7	5,7



	18–29 років N=2635	30–39 років N=3066	40–49 років N=3176	50–59 років N=3539	60 років та старші, N=3984
С. Тігіпка	4,7	5,0	4,6	4,6	4,3
М. Добкін	2,6	1,6	1,8	2,2	2,4
В. Рабінович	1,7	2,4	1,6	2,4	1,4
О. Богомолець	2,3	2,3	2,4	1,8	1,4
П. Симоненко	0,6	0,3	0,9	0,8	2,5
О. Тягнибок	1,1	1,9	1,4	1,2	1,1
Д. Ярош	2,3	1,2	0,9	0,7	0,2
Інші кандидати	1,3	1,4	1,3	1,3	1,5
Викреслили всіх або зіпсували бюлетень	1,3	1,7	1,5	1,1	0,8
Не пам'ятають, за кого голосували	0,5	0,6	0,2	0,3	0,5
Неправильно заповнили анкету	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1

Жінки частіше порівняно з чоловіками голосували за Ю. Тимошенко, О. Богомолець та М. Добкіна, чоловіки – за О. Ляшка, А. Гриценка, та Д. Яроша (див. табл. 5).

Таблиця 5. «Позначте, будь ласка, за кого з кандидатів на пост Президента України Ви тільки що проголосували?», відповіді залежно від статі опитаних, %

	Чоловіки, N=7475	Жінки, N=8831
П. Порошенко	56,2	55,7
Ю. Тимошенко	10,8**	13,7**
О. Ляшко	8,6*	7,7*
А. Гриценко	7,0**	5,7**
С. Тігіпка	4,4	4,8
М. Добкін	1,9*	2,4*
В. Рабінович	2,0	1,8
О. Богомолець	1,6**	2,3**
П. Симоненко	1,3	1,0
О. Тягнибок	1,5	1,2
Д. Ярош	1,3**	0,7**
Інші кандидати	1,5	1,3
Викреслили всіх або зіпсували бюлетень	1,4	1,2
Не пам'ятають, за кого голосували	0,4	0,4
Неправильно заповнили анкету	0,1	0,1

\* Різниця статистично значуща на рівні  $p < 0,05$

\*\* Різниця статистично значуща на рівні  $p < 0,01$

Електоральна підтримка П. Порошенка, А. Гриценка, О. Богомолець зростає із зростанням освітнього рівня виборців, тоді як підтримка Ю. Тимошенко, О. Ляшка, М. Добкіна, П. Симоненка, навпаки, знижується. Громадяни з вищою освітою голосували за Д. Яроша дещо частіше, ніж представники інших освітніх груп (див. табл. 6).

Таблиця 6. «Позначте, будь ласка, за кого з кандидатів на пост Президента України Ви тільки що проголосували?», відповіді залежно від рівня освіти опитаних, %

	Неповна середня, N=927	Повна середня загальна, N=2968	Середня спеціальна, N=5507	Вища або незакінчена вища, N=6727
П. Порошенко	50,3	54,1	55,5	57,8
Ю. Тимошенко	18,5	14,4	13,3	10,2
О. Ляшко	9,9	9,8	8,3	7,0
А. Гриценко	4,4	4,9	6,0	7,5
С. Тігіпка	3,8	4,0	4,4	5,1
М. Добкін	2,9	2,6	2,4	1,6
В. Рабінович	1,1	1,8	2,0	2,0
О. Богомолець	1,1	1,8	1,6	2,5
П. Симоненко	1,6	1,6	1,3	0,8
О. Тягнибок	1,4	1,4	1,2	1,4
Д. Ярош	0,7	0,6	0,7	1,4
Інші кандидати	2,0	1,2	1,6	1,2
Викреслили всіх або зіпсували бюлетень	1,0	1,3	1,3	1,1
Не пам'ятають, за кого голосували	1,3	0,4	0,4	0,4
Неправильно заповнили анкету	0,0	0,1	0,1	0,1

Загалом, підсумовуючи зв'язок між голосуванням за кандидатів на пост Президента України із соціально-демографічними характеристиками виборців, на основі аналізу коефіцієнтів кореляції Крамера V, що характеризує рівень кореляційного зв'язку, ми можемо констатувати, що кореляція електоральної підтримки з регіоном найбільш проявляється стосовно голосування за М. Добкіна, С. Тігіпка, П. Порошенка та В. Рабіновича. При голосуванні за П. Симоненка співставне з впливом регіонального чинника значення має вік виборців. Підтримка О. Ляшка та Д. Яроша найбільшою мірою пов'язана з віком опитаних (див. табл. 7). При голосуванні за О. Тимошенко важко виділити один домінуючий чинник – незначною мірою відрізняються коефіцієнти кореляції між підтримкою її кандидатури і регіоном, типом поселення, освітою, віком і статтю. Те саме можна стверджувати і стосовно А. Гриценка й О. Богомолець, електоральна підтримка О. Тягнибока не корелює на статистично значущому рівні з більшістю чинників, за винятком віку (хоча і з цим показником рівень кореляції є не надто високим).

Таблиця 7. Рівні зв'язку розподілу голосів, відданих за кандидатів на пост Президента України у першому турі президентських виборів 2014 року, із соціально-демографічними характеристиками виборців (коефіцієнт Крамера V)\*

	Соціально-демографічні характеристики:				
	Регіон проживання	Тип поселення	Вік	Стать	Освіта
П. Порошенко	<b>0,163</b>	0,003	<b>0,054</b>	0,005	<b>0,040</b>
Ю. Тимошенко	<b>0,070</b>	<b>0,078</b>	<b>0,054</b>	<b>0,043</b>	<b>0,069</b>
О. Ляшко	<b>0,093</b>	<b>0,054</b>	<b>0,137</b>	0,015	<b>0,040</b>
А. Гриценко	0,023	<b>0,039</b>	<b>0,032</b>	<b>0,027</b>	<b>0,045</b>
С. Тігіпка	<b>0,209</b>	<b>0,042</b>	0,011	0,011	0,023
М. Добкін	<b>0,304</b>	<b>0,028</b>	0,025	0,015	<b>0,032</b>
В. Рабінович	<b>0,117</b>	<b>0,031</b>	0,031	0,005	0,015
О. Богомолець	<b>0,052</b>	<b>0,025</b>	<b>0,028</b>	0,024	<b>0,032</b>
П. Симоненко	<b>0,099</b>	0,003	<b>0,078</b>	0,014	<b>0,031</b>
О. Тягнибок	0,013	0,003	<b>0,026</b>	0,014	0,006
Д. Ярош	0,019	<b>0,031</b>	<b>0,068</b>	<b>0,030</b>	<b>0,037</b>

\* Жирним шрифтом виділено коефіцієнти, статистично значущі на рівні  $p < 0,001$ ; жирним курсивом наведено коефіцієнти, статистично значущі на рівні  $p < 0,01$ ; курсивом наведено коефіцієнти, статистично значущі на рівні  $p < 0,05$ , усі інші коефіцієнти статистично незначущі на рівні  $p > 0,05$ .

Відмінності у рівні підтримки кандидатів представниками різних соціально-демографічних груп спричинюють відмінності у характеристиках електорату цих політиків (див. табл. 8).

Насамперед потрібно відзначити чималі відмінності в «регіональній» структурі електоратів. Якщо серед виборців О. Ляшка 83,6%, Ю. Тимошенко – 77,2%, П. Порошенка – 75,6%, О. Тягнибока – 73,6%, А. Гриценка – 71,7%, Д. Яроша – 60,7% становлять жителі Західного і Центрального регіонів, то серед представників електорату М. Добкіна 90,5%, С. Тігіпка – 72,8%, П. Симоненка – 72,0%, В. Рабіновича – 67,5% становлять жителі Південного та Східного регіонів. При цьому 61,9% тих, хто голосував за М. Добкіна – це жителі Східного регіону, а 54,4% – жителі Харківської області. 58,1% тих, хто голосував за С. Тігіпка, 54,3% – за В. Рабіновича, 48,8% – за П. Симоненка, є жителями Південного регіону.

Найбільша частка міського населення серед електорату Д. Яроша (80,1%), В. Рабіновича (76,2%), С. Тігіпка (74,8%), М. Добкіна (74,7%), О. Богомолець (74,2%), А. Гриценка (72,9%). Частка сільських жителів найвища серед представників електорату Ю. Тимошенко (44,0%) та О. Ляшка (42,8%).

Традиційно «найстарший» електорат у П. Симоненка – 54,9% тих, хто голосував за нього, мають вік 60 і більше років. Найвища частка молодих людей (віком від 18 до 29 років) – серед виборців Д. Яроша (38,5%) та О. Ляшка (31,5%).

Статистично значуще більша частка чоловіків, ніж жінок, серед тих, хто голосував за Д. Яроша. Жінки на статистично значущому рівні переважають чоловіків серед виборців О. Богомолець, Ю. Тимошенко, М. Добкіна, С. Тігіпка та П. Порошенка.

Частка осіб з вищою або незакінченою вищою освітою найбільша серед виборців Д. Яроша (60,3%), найнижча – серед виборців П. Симоненка (28,8%), М. Добкіна (31,8%), Ю. Тимошенко (34,3%) та О. Ляшка (36,4%).

Таблиця 8. Соціально-демографічний склад електорату кандидатів на пост Президента України у першому турі президентських виборів 2014 року, %

	Регіони:				Тип поселень:		Вікові групи:					Рівень освіти:					
	Західний	Центральний	Південний	Східний	Міста і смт	Села	18–29 років	30–39 років	40–49 років	50–59 років	60 років та старші	Рівень середня загальна		Рівень спеціальна		Вища або незакінчена вища	
												Чоловіки	Жінки	Неповна середня	Повна середня		Середня спеціальна
П. Порошенко, N=9415	33,5	42,1	18,9	5,4	66,0	34,0	15,0	18,2	19,4	22,0	25,4	38,5	22,5	33,6	36,0	43,5	43,5
Ю. Тимошенко, N=2087	34,0	43,2	18,3	4,4	56,0	44,0	12,6	17,0	18,3	24,1	28,0	38,5	22,5	36,0	36,0	34,3	34,3
О. Ляшко, N=1347	36,6	47,0	12,9	3,5	57,2	42,8	31,5	22,7	17,0	14,6	14,2	38,5	22,5	34,4	36,4	36,4	36,4
А. Гриценко, N=1083	29,1	42,6	22,3	6,0	72,9	27,1	14,6	17,6	23,3	22,8	21,7	38,5	22,5	31,9	32,3	46,9	46,9
С. Тігіпка, N=857	7,1	20,1	58,1	14,7	74,8	25,2	16,6	20,4	19,1	21,3	22,6	38,5	22,5	37,6	37,6	31,8	31,8
М. Добкін, N=393	2,2	7,3	28,6	61,9	74,7	25,3	20,2	14,2	16,5	21,6	27,6	38,5	22,5	35,4	27,6	44,0	44,0
В. Рабінович, N=368	9,1	23,4	54,3	13,2	76,2	23,8	14,4	23,6	16,5	27,3	18,1	38,5	22,5	37,6	37,6	52,4	52,4
О. Богомолець, N=357	21,3	31,9	37,2	9,6	74,2	25,8	19,2	21,6	22,6	19,7	16,9	38,5	22,5	37,6	37,6	28,8	28,8
П. Симоненко, N=222	11,4	16,7	48,8	23,2	67,1	32,9	8,8	5,8	14,6	15,9	54,9	38,5	22,5	31,3	31,3	43,4	43,4
О. Тягнибок, N=231	31,9	41,7	21,0	5,4	67,1	32,9	13,2	26,8	20,4	19,2	20,4	38,5	22,5	24,6	24,6	60,3	60,3
Д. Ярош, N=178	26,9	33,8	28,2	11,1	80,1	19,9	38,5	22,5	17,5	16,0	5,5	38,5	22,5	11,1	11,1	60,3	60,3

Торкнемося також теми електоральної активності представників соціально-демографічних груп. Як показують результати попередніх екзит-полів, що проводилися в Україні, значні відмінності в явці на вибори спостерігаються між представниками вікових груп. Яким же був рівень електоральної активності представників вікових груп на останніх виборах?

Про рівень електоральної активності різних вікових груп можна судити, порівнявши вікову структуру масиву тих людей, до яких зверталися інтерв'юери (як тих, хто погодився відповідати на запитання екзит-полу, так і тих, хто відмовився) з віковою структурою дорослого населення України за даними державної статистики.

Таблиця 9. Порівняння соціально-демографічної структури дорослого населення України (за даними державної статистики) і структури електорату (за даними екзит-полу), %

Соціально-демографічні характеристики	Державна статистика <sup>5</sup>	Дані екзит-полу, соціально-демографічна структура: <sup>*</sup>		
		об'єднаного масиву тих, хто погодився взяти участь в опитуванні, і тих, хто відмовився, N=22318	тих, хто погодився взяти участь в опитуванні, N=17217	тих, хто відмовився взяти участь в опитуванні, N=5101
<b>Стать**:</b>				
Чоловіки	45,1	<b>46,0</b>	<b>46,1</b>	45,6
Жінки	54,9	<b>54,0</b>	<b>53,9</b>	54,4
<b>Вік**:</b>				
18–29 років	21,8	<b>16,6</b>	<b>16,4</b>	<b>16,9</b>
30–39 років	18,0	<b>18,8</b>	18,7	19,1
40–49 років	16,6	<b>19,4</b>	<b>19,2</b>	<b>20,1</b>
50–59 років	17,6	<b>21,4</b>	<b>21,4</b>	<b>21,3</b>
60 років і старші	26,0	<b>23,8</b>	<b>24,2</b>	<b>22,5</b>
<b>Тип поселення:</b>				
Місто	69,4	<b>66,8</b>	<b>65,9</b>	70,1
Село	30,6	<b>33,2</b>	<b>34,1</b>	29,9

\* Відсотки, виділені жирним шрифтом, відрізняються від даних державної статистики на рівні  $p < 0,01$ , відсотки, виділені курсивом, відрізняються від даних державної статистики на рівні  $p < 0,05$ , різниця інших відсотків з відповідними даними державної статистики статистично незначуща на рівні  $p < 0,05$ .

\*\* Відсотки за віком і за статтю за даними екзит-полу наведено від кількості тих, хто вказав свій вік і стать при заповненні анкети, або чий вік і стать були позначені інтерв'юерами у бланку відмов.

<sup>5</sup> Структура населення виборчого віку – за даними державної статистики станом на 1 січня 2013 року.

З таблиці 9 ми можемо бачити, що, за даними екзит-полу, частка сільських жителів серед тих, хто взяв участь у виборах, вища за частку сільського населення серед дорослого населення на 2,6%. Це свідчить про більш високу електоральну активність сільських жителів порівняно з містянами.

Частка молоді віком до 30 років серед учасників виборів менша за частку цієї вікової категорії серед дорослого населення України на 5,2%. Так само нижчою від середньої була електоральна активність молоді і на всіх попередніх виборах. Відносно низькою виявилася серед учасників голосування і частка людей старшого віку (від 60 років і старших). Однак це можна пояснити тим, що значна частина людей літнього віку голосує не на дільницях, а вдома, тому вони не потрапили до числа опитаних під час екзит-полу.

Найвищою була активність вікової групи від 40 до 59 років. Ця вікова група традиційно є найбільш активною на всіх виборах. Також дещо більш активною, ніж в середньому серед населення країни, виявилася вікова група від 30 до 39 років (частка представників цієї групи серед учасників голосування була на 0,8% більшою за частку цієї групи серед населення). Тоді як, наприклад, на останніх парламентських виборах (у 2012 р.) вона була на 0,7% меншою, ніж серед населення загалом.

Частка чоловіків серед виборців, за даними екзит-полу, виявилася на 0,9% більшою за частку чоловіків серед дорослого населення України. Це свідчить про дещо більш високий рівень електоральної активності чоловіків порівняно з жінками. На президентських виборах 2004 р. ця різниця становила 1,8%, на президентських виборах 1999 року – 4,3%. Отже, попри те, що чоловіки залишаються більш електорально активними, різниця в рівні електоральної активності між чоловіками та жінками за останні роки скоротилася.







Ірина БЕКЕШКІНА

## ПРЕЗИДЕНТСЬКІ ВИБОРИ-1999, 2004, 2010, 2014 У ВИМІРАХ ЕКЗИТ-ПОЛУ

Вибори-2014 стали вже шостими президентськими виборами в історії України і четвертими виборами, на яких проводився екзит-пол.

Кожні вибори мають свої особливості, проте президентські вибори 2014 року надзвичайно відрізнялися від усіх попередніх. Вперше вибори не були головною подією у суспільстві, бо на Сході країни йшла війна. Вперше виборці цілих регіонів України – Криму та Донбасу – не мали змоги проголосувати. Окрім того, виборча кампанія була вимушено дуже короткою.

Тобто обставини, в яких проходили президентські вибори-2014, були надзвичайними. Проте наскільки відрізнялися вибори-2014 з погляду голосування виборців? На ці питання можна отримати відповідь, якщо проаналізувати дані екзит-полів президентських виборів.

Під час усіх екзит-полів виборцям ставили запитання, коли саме вони визначилися, за кого голосуватимуть? Порівняння президентських виборів за параметром часу визначення виборців, представлене в таблиці 1, виглядає, на перший погляд, досить парадоксально. З одного боку, дуже високий рівень електорального визначення задовго до виборчої кампанії на президентських виборах 2004 та 2010 рр., з другого – дуже схожі результати на зовсім різних за обставинами виборах у 1999 та 2014 роках.

Подібність результатів на виборах 2004 та 2010 років можна пояснити: ці вибори відбувалися в ситуації сильної поляризації, особливо у 2004 році, коли фактично половина країни була за Віктора Ющенка, інша – за Віктора Януковича, і вже до початку виборів виборці знали, за кого голосуватимуть – або за Ющенка, або за Януковича, які вже в першому турі у сумі набрали більше 80%. А наступні кандидати отримали результат у рази менший, ніж лідери: Олександр Мороз менш ніж 6%, а Петро Симоненко – менш ніж 5%. У 2010 році ця поляризованість «помаранчевих» та «біло-блакитних» відтворилася у вигляді протистояння Віктора Януковича та Юлії Тимошенко, особливо ж прагнула реваншу сторона, яка прогнала на попередніх виборах. Щоправда, на відміну від 2004 року на обох сторонах протистояння з'явилися й нові кандидати, які набрали менші відсотки, ніж лідери, але значно більші, ніж наступні за лідерами кандидати у 2004 році – Сергій Тігіпко (13.05%) та Арсеній Яценюк (6.09%). Але все ж основне протистояння розгорталось за поляризованістю Тимошенко – Янукович.

Таблиця 1. Коли виборці визначилися, за кого голосувати? (%)

Коли визначилися?	1999	2004	2010	2014
Я був прихильником цього кандидата задовго до виборів	43,2	71,3	63,0	40,0
Як тільки почалася виборча кампанія, раніше, ніж за три місяці	15,2	–*	11,6	16,1
Раніше, ніж за місяць до виборів	13,4	6,0	6,2	11,8
В останній місяць до виборів	9,2	12,4	6,1	12,1
В останній тиждень до голосування	9,6	3,6	3,9	8,2
В останній день до голосування	7,9	2,2	3,5	4,8
Визначився прямо на виборчій дільниці	1,2	2,4	2,3	3,7
Важко сказати / не знаю	0,4	2,1	3,4	3,2
	100%	100%	100%	100%

\*Цього варіанту відповіді у 2004 році не було

Тож не дивно, що за умов антагоністичного поділу виборців за принципом «наш – не наш» виборці заздалегідь, ще до виборів, знають, за кого голосуватимуть – за «основного нашого». Таблиця 2 добре демонструє, наскільки великий відсоток виборців Ющенка (майже 80%) у 2004 році був готовий проголосувати за нього ще до початку виборчої кампанії, так само як за Януковича (81,5%) у 2010 році. Зазначимо, що і електорати їхніх головних суперників були теж змобілізовані ще до початку виборчої кампанії: 65.5% виборців Януковича у 2004 році і 71% виборців Тимошенко у 2010 році.

Таблиця 2. Переможці президентських виборів – коли виборці визначилися за них проголосувати? (%)

Коли визначилися з вибором електорати переможця?	Кучма, 1999	Ющенко, 2004	Янукович, 2010	Порошенко, 2014
Я був прихильником цього кандидата задовго до виборів	50,0	79,8	81,5	39,1
Як тільки почалася виборча кампанія, раніше, ніж за три місяці	15,5	–	7,2	19,3
Раніше, ніж за місяць до виборів	11,7	4,8	2,7	12,9
В останній місяць до виборів	7,9	9,1	2,7	12,4
В останній тиждень до голосування	7,7	2,4	2,2	6,7
В останній день до голосування	5,8	1,4	1,3	4,0
Визначився прямо на виборчій дільниці	1,0	1,5	1,5	2,7
Важко сказати / не знаю	0,3	1,0	2,2	2,9
	100%	100%	100%	100%

А от подібність даних щодо часу визначення з електоральним вибором на президентських виборах у 1999 та 2014 роках викликає деякий подив.

Щодо президентських виборів 2014 року, зрозуміло, чому меншість виборців знала, за кого проголосує задовго до виборів. Надто багато змін сталося – із втечею Президента Януковича фактично зникла «біло-блакитна» сторона давнього протистояння, натомість з'явилися нові політики і нові кандидати. Достатньо сказати, що у жовтні виборчий рейтинг нинішнього Президента Петра Порошенка становив лише 2%, і набирати популярність Порошенко став вже під час Євромайдану. Тож не дивно, що до початку виборчої кампанії лише 39% визначилися на користь Порошенка.

Але чому така невисока довиборча визначеність була у 1999 році? Адже тоді на другу каденцію обирався чинний тоді Президент Леонід Кучма, і, вочевидь, за часи його правління люди могли визначитися, голосувати за нього чи ні. Водночас серед тих, хто проголосував за Кучму у першому турі президентських виборів, лише 50% зробили цей вибір до початку виборчої кампанії.

За всієї різниці обставин президентських виборів 1999 та 2014 років у них було одне спільне: виборцям було важко зробити вибір. У 2014 році – через те, що надто швидко все змінювалося, у 1999 році – навпаки, через те, що в країні встановилася така «стабільність», яка не влаштовувала громадян, а серед кандидатів вони не бачили тих, хто міг би змінити ситуацію на краще. Нагадаймо, що протистояння політичних сил за регіональним принципом було започатковане певними політтехнологами вже під час президентських виборів 2004 року. А до того головний водорозділ проходив за політичними позиціями – супроти комуністів та комуністичного минулого. І на парламентських виборах 1998 року – власне, за рік до президентських 1998 року, Комуністична партія була лідером, здобувши майже 15%, та й на наступних парламентських виборах 2002 року отримала майже 20%.

Тому, хоча чинний тоді Президент Леонід Кучма не задовольняв більшість населення, альтернативою міг стати комуніст Петро Симоненко або «прогресивна соціалістка» Наталя Вітренко (а певний час впродовж виборчої кампанії соціологічні опитування навіть виводили її в другий тур, разом з Кучмою) або соціаліст Олександр Мороз. Націонал-демократичні сили не спромоглися виставити кандидатуру, яка була б конкурентоздатною. Тому значна частина виборців, навіть попри негативне ставлення до Леоніда Кучми, все ж вирішили проголосувати за нього вже в першому турі, вбачаючи в ньому принаймні лідера, який збереже українську державність і протистоятиме поверненню комуністичного минулого.

Дуже цікавим є порівняння регіонального голосування за переможців президентських виборів (таблиця 3).

Таблиця 3. Голосування за переможців президентських виборів у різних регіонах України (%)

Переможці президентських виборів	Захід*	Центр	Південь	Схід
Леонід Кучма, 1999	54,1	33,6	36,8	34,6
Віктор Ющенко, 2004	77,4	53,7	21,2	8,4
Віктор Янукович, 2010	8,9	16,0	50,3	66,8
Петро Порошенко, 2014	62,3	59,6	45,9	38,0

\* **Західний регіон** – Закарпатська, Волинська, Рівненська, Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, Чернівецька та Хмельницька області;

**Центральний регіон** – Житомирська, Вінницька, Кіровоградська, Черкаська, Полтавська, Сумська, Чернігівська, Київська області і місто Київ;

**Південний регіон** – Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька і Дніпропетровська області;

**Східний регіон** – Харківська, Донецька і Луганська області.

Як видно з таблиці, на президентських виборах у 2004 та 2010 роках, коли основне протистояння між кандидатами мало регіональну основу («наш – не наш»), то переможець вже у першому турі збирав багатий врожай голосів в одних регіонах і доволі бідний – в інших. Результати Віктора Ющенко в 2004 році та Віктора Януковича у 2010-му майже дзеркально відображені: у регіоні найменшої своєї підтримки (Східному) Віктор Ющенко у 2004 році отримав 8,9% і стільки ж отримав Віктор Янукович у 2010 році у Західному регіоні.

А от регіональний розподіл результату переможця у 2014 році має більше спільного з результатом першого туру Леоніда Кучми у 1999 році. Щоправда, доволі високий результат Петра Порошенка на Сході зумовлений насамперед тим, що значна частина виборців цього регіону не знайшла свого кандидата і не пішла на вибори, а на Донбасі, до того ж, вибори були просто зірвані озброєними бойовиками. Зараз важко передбачити, чи будуть наступні вибори базуватися на змістовних відмінностях – ідеологій, програм, пропозицій – чи знову виборці повернуться до регіонального вибору за принципом «наш – не наш».

Порівняння голосувань виборців різних вікових генерацій на президентських виборах (таблиця 4) показує, що немає загальної залежності перемоги на виборах від віку електорату кандидатів, оскільки переважна підтримка кандидата виборцями молодшого чи старшого віку залежить не тільки від самого кандидата, а й від того, хто його суперник.

Таблиця 4. Голосування за переможців президентських виборів виборців різних вікових генерацій (%)

Переможці президентських виборів	18–29	30–39	40–49	50–59	60 і старші
Леонід Кучма, 1999	45,4	42,2	39,5	37,4	34,4
Віктор Ющенко, 2004	45,0	45,7	44,9	39,0	33,0
Віктор Янукович, 2010	30,8	31,4	30,5	34,3	33,7
Петро Порошенко, 2014	51,0	54,3	56,7	57,2	58,8

Здавалося б, чим так особливо міг привабити молодь Леонід Кучма, за якого у першому турі вона (молодь до 30 років) голосувала на 10% більше, ніж виборці, яким понад 60 років, загалом 45% – власне, такий самий відсоток, що й



у Ющенка в 2004 році? Проте згадаймо, хто був основними суперниками Кучми на виборах у 1999 році? Комуніст Симоненко, соціаліст Мороз та «прогресивна соціалістка» Вітренко. Очевидно, що у молоді вибір був невеликий, і вона обирала кращого з гіршого. А за Петра Порошенка у 2014 році більше голосував старший електорат, бо за голоси молодшого електорату змагалось чимало інших претендентів (передусім це – Ляшко, який серед електорату віком до 30 років був другим, набравши 15,5% голосів).

Себто, більша чи менша підтримка кандидата виборцями різних вікових категорій все більшою мірою залежить від конкретної ситуації на виборах, і насамперед – складу суперників.

А от підтримка кандидатів у залежності від освітнього рівня менш ситуативна і більше «прив'язана» до особистості кандидатів. І, мабуть, не викликає здивування, що Віктор Янукович у першому турі виборів отримав найменший відсоток голосів від виборців з вищою освітою, ніж усі інші переможці президентських виборів, а найвищий відсоток серед найбільш освічених – у Петра Порошенка (таблиця 5).

Таблиця 5. Голосування за переможців президентських виборів виборців різного освітнього рівня (%)

Переможці президентських виборів	Неповна середня	Повна середня	Середня спеціальна	Вища і незакінчена вища
Леонід Кучма, 1999	35,0	41,0	41,1	38,8
Віктор Ющенко, 2004	32,1	37,3	41,8	43,0
Віктор Янукович, 2010	35,2	35,8	34,8	27,3
Петро Порошенко, 2014	50,3	54,1	55,5	57,8

Отже, які висновки можна зробити з цієї вже історії голосувань на президентських виборах?

Після буремних подій останнього часу – Євромайдану, втечі президента Януковича і зміни влади, анексії Криму Росією, сепаратистських дій на Півдні та Сході, військових дій на Донбасі й неоголошеної війни Росії – у політичному житті України настав період невизначеності. Президентські вибори пройшли стрімко, вперше – в один тур. Вперше переможець переміг в усіх областях України і вперше у виборчій кампанії політики не спекулювали на питаннях, які роз'єднують Україну. Як далі розвиватиметься політичне життя в Україні? Чи вдасться, нарешті, здолати впровадженій на президентських виборах 2004 року небезпечний для єдності країни поділ політичних сил за лінією «Схід-Захід»? Про це ми дізнаємося дуже скоро, нові вибори, вже парламентські, на часі.





